

Kuminetz Géza
A KÉPZÉS ÉS ÖNKÉPZÉS, A NEVELÉS ÉS ÖNNEVELÉS FELADATAI A
KATOLIKUS EGYETEMEN

„Föllekesülök parancsolataidtól,
mert szeretem őket” (118. zsoltár).

„Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura,
mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak előtt, és
feltártad a kicsinyeknek” (Lk. 10, 21).

1. Bevezetés

Tavalyi Pázmány Napi rektori székfoglalóban főleg az igazságról, a tudomány számára elérhető igazságról és azok hierarchiájáról szóltam. Ma pedig a hozzá vezető utat próbálom boncolgatni; mivel az igazsághoz egyfajta út, módszer révén juthatunk el, nevezzük ezt képzésnek és önképzésnek, illetve nevelésnek és önnevelésnek. Röviden a diszciplína, vagyis a fegyelem kettős útját szándékozom bejárni.

Az igazság hétfokú piramisának megmászása, életem át tartó ostromlása józan ésszel, szakismeretekkel, bölcsességgel, hittel, misztikus ihletettséggel, röviden műveltséggel fog megajándékozni minket, ha vállaljuk azt a fegyelmet, amit megkíván tőlünk a képzés és nevelés, illetve az önképzés és önnevelés. Egyre több a diplomásunk, a tudományos fokozattal rendelkező polgártársunk, ám az említett műveltség terén mintha egyre halványabbak lennének az eredményeink. Ugyanis „az egyik emberből rövid ismeretség után a kíméletlen önzés, a másiktól valami elképzelhetetlen durvaság, a harmadiktól hiányos intelligencia és így tovább búvik elő, s ilyenkor a feléje áradó lélek ijedten húzódik tőle vissza, mint csiga a házába, mert nem ez az, akit keresett. Kicsoda tehát a művelt ember? (...) A művelt szó (...) a *műre* tereli figyelmünket, s már evvel mintegy észrevételi velünk, hogy itt nem valami természeti adottságról, hanem éppen ellenkezően: műről, emberi céltudatos, akaratlagos alkotásról van szó. Egy természetes valóságnak, jelen esetben az embernek, valamilyen alkotássá, művé való formálásáról. Egy durva, alakatlan léleknek bizonyos célok, eszmények szerint történő megmunkálásáról. Az ember ugyanis természetes valójában nyers, ösztönös lény: jónak és rossznak, igaznak és hamisnak különös keveréke.¹ A történelem folyamán azonban egyénnek és népeknek egyaránt erről a természetes síkról éppen az ösztöneinek megfékezésével, az ész és a hit diktálta korlátok közé szorításával kell a kultúra fokára fölemelkednie, hogy a természetes emberből, népből ún. kultúrember és kultúrnép legyen.

A nagy emberi feladat tehát ez, hogy felszántsuk természetünk ugarát, s nemes magvakkal, igaz eszmékkel vessük be, viseljük gondját és felnöve művelt emberré váljunk. Számunkra, krisztushívők számára Krisztus a magvető és Ő maga a mag is, akit lelkünk szántójába kell vetnünk. Az egyetemi oktatásban ezt főleg a tudományos igazsággal való ismerkedés és a helyes mester és tanítvány viszony kell, hogy serkentse. Ne felejtsük el, hogy Krisztus a tudományok megváltója is, s lelkünknek ezen az ajtaján is tapintatosan kopogtat, bebocsátást kérve.

2. Helyzetkép a mai egyetemi életről

Felvetődik a kérdés: Egyetemeink mostanában miképpen boldogulnak ennek az emberművelő heroikus feladatnak, célnak megvalósításával? Az emberiség történelmének posztmodern, vagy immár transzhumán korszakában a válság mintha ide is begyűrűzött volna. Egyik oka

¹ Vö. HALASY-NAGY, J., *A művelt ember*, in *Győri Szemle* 7 (1936) 12.

ennek az ún. tudományos nevelés dogmája-paradigmája, melynek számos hiányossága van: „Először is ez a nevelés távol van attól, hogy az erkölcsi javulás forrása legyen, annak legfőbb paródiája a puszta intellektuális varázs, csábítás és szórakoztatás formájában. (...) A tudás nem spirituális erő. A rossz gondolatokat legfőbb távol tudja tartani, de nem tudja megsemmisíteni. Valóban, az intellektuális vonzerőre téve a hangsúlyt, a tudományos nevelés legfőbb kondicionálni tudja az elmét vagy a pszichét, hogy egyre hatásosabb tényezőket keressen. (...) Az ember alig tudja megállni, hogy ne gondoljon mindarra, ami az utolsó harminc évben az egyetemeken és kollégiumokban végbement az intellektuális szórakozástól (a szkepticizmus kultiválása) a szexig, innen a marihuána és a még erősebb drogok varázsáig”.² Az ún. tudományos nevelés tehát elégtelen, mivel nem az egész ember alakítását célozza, ezért csak bizonyos képességeket fejleszt, másokat ellenben elsovaszt.

Ugyancsak kórtünet, hogy egyetemeken is tömegoktatás folyik, ami a szellemi színvonal gyengülésével jár. Márpedig a tömegoktatás összegegyeztetetlen a minőség megtartásával, sőt egyenesen munkaerőtoborzási és szelektálási ügynökséggé degradálja az egyetemet is, ahelyett, hogy az a szellemi és személyes kiteljesedés helye lenne. Másrészt, ha csak praktikus ismerteket ad az egyetem, akkor a bölcsességre és a helyes döntési- és ítélőképességre, vagyis a szilárd erkölcsi értékrendre nem készíti fel a következő nemzedék polgárait; márpedig ez utóbbi nélkül aligha lehet eligazodni az élet viszontagságaiban.³ Nem a tudomány van a gazdaságért és a politikáért, hanem a gazdaságnak és a politikának kéne a tudományos igazságok kutatásának és érvényesítésének szolgálatában állnia. De a tudomány is csak ancilla (nem serva!), mivel a helyi, a nemzeti és a nemzetek feletti közjó szolgálója, a valódi civilizáció és kultúra, illetve a kultúrember nagy patrónusa. Nemcsak praktikus dolgok feltalálója, hiszen azok legfeljebb kényelmesebbé teszik az életet. Nem is csak szaktudományos igazságok felfedezője és tanítója, mert az csak az intellektust ejti bővületébe, ám ettől még nem lesz értelmes az emberi sors. Hanem a bölcsesség, az életértelem közvetítője is, mert ez az ismeret az, ami egyszerre szól értelemhez és szívhez, közelebről az akarathoz is. Innen forrásozik az igazi kultúra és műveltség.

2. Az egyetem az emberi személyiség és hivatástudat fejlesztésének szolgálatában

2.1. Az emberi személyiség fejlesztése

A személyiségünk és az élethivatásunk kibontakoztatásához előbb engednünk kell, hogy mások képezzenek és neveljenek, hogy később már mi magunk is képesek legyünk az önképzésre és az önnevelésre. Gyümölcse e küzdelemnek a lelkiesség, vagy talán szerencsésebb szó a lelkiület, vagyis a személyiségünket kifejező és éltető spiritualitás (hit, vallás) és birtokba vett élethivatás.

Prohászka Ottokár püspökünk szerint a személyiség akkor teljeseedik ki, ha az ember immár a lelkéből él: „A legnagyobb kultúrtett, ha valaki megtalálja magát, ha eltalálja igazi emberi gondolkodásának, érzésének s akaratának stílusát s e stílusban megteremti s kialakítja öntudatának hozzá méltó s igazán becses értékeit: a maga öntudati világát. Ez igen kevésnek adatik meg; kevesen vannak, kik e lelkükből élnek; a legtöbb csak szokásból, benyomásokból s ellen nem őrzött ösztönökből él. Aki a lelkéből akar élni, annak koncentrált s elmélyedő embernek kell lennie. Ezt az elmélyedést s kapcsolatba lépést a bennünk pihenő, a felébresztett szellemi világgal, nevezem áhíthatnak. (...) Mikor ennyire van valaki, akkor már intező helyet foglal el benne a lelkiismeret, s az ilyen a maga életét is inkább készséggel és szeretettel, mint törvénnyel s kényszerrel igazgatja. Ő a parancsnok s a kötelességek terén sem reked meg a betűben s nem veszi a törvényt csak annyiban, amennyiben az betű és sablon,

² Vö. JÁKI, SZ., *Newman és a tudomány*, in *Communio* 2 (1998) 63-64. és EBERSTADT, M., *Ádám és Éva után. A szexuális forradalom ellentmondásai*, Budapest 2015.

³ Vö. PAPP, S., *Fagyöngy civilizáció*, Veszprém 2002, 181.

hanem amennyiben igazító, életfejlesztő, életkoronázó jó s erős indulat. A törvényben indulat van; a legfőbb jóakarónak, a törvényhozó legfőbb jónak meleg indulata. A törvényből szól hozzánk ez az indulat; szól ahhoz, aki érti, aki előírásából a ritmust, a szépséget, a tisztaságot megérzi s aki abban a törvényben is önmagát látja meg, de eszményileg szép s nemes kiadásban”.⁴

Mármost e jellem kialakítása lenne az igazán emberi létfeladat. A személyiség alakítása, képzése és nevelése ugyanakkor nehezebb feladat, mint a társadalmi struktúrák, vagy a gazdasági- jogi, hatalmi rendszerek forradalmi átalakítása.

Hogy az ember el ne vesszen és el ne kedvetlenedjék ebben az erőltetett menetben, nagy támogatói az aszkézis és az ima. A mai valláspszichológia újra felfedezte ilyen értéküket, erőforrás jellegüket.⁵ Élünk hát velük!

2.1.1. A fegyelemtől a szeretetig, avagy a személyiség kiteljesedése

De miképp is jutunk el az emberi természet ugarától a műveltség, az igazi humanitás gazdag terméséig? Az emberi személyiség fejlesztése fegyelmezzéssel kezdődik, majd önfegyelmezzéssel folytatódik, illetve neveléssel és végül önneveléssel zárul. Helyesebben ez utóbbi válik az idő múlásával szinte egyeduralmukodóvá személyiségünk alakításában. E személyiségformálás gyümölcse az erkölcsi erényekben gazdag ember.

Mármost hogyan is jutunk ezen erények, s bennük, velük és általuk a személyi érettség (műveltség) birtokába? Az erényekre való nevelés és az erények érvényre jut(tat)ása szempontjából – megítélésünk szerint - Brandenstein Béla modellje az egyik legszemléletesebb.⁶ Abból indul ki e nagy magyar filozófus, hogy az értékek birtokba vétele először inkább erő kifejtésre, majd a megismert és elismert értékek tiszteletére irányul, végül pedig azok szeretetében éri el teljességét. Első helyen állnak az ún. fegyelmezési erények, amelyek kialakításában az erő kifejtés, az akarat dominál. Eredménye a fegyelmezetség (önuralom), ami még egyaránt állítható értékes vagy épp értékellenes cél szolgálatába. Ez az erények birtokba vételének első és szükségszerű stációja, vagyis az erényben levő érték szokással történő kialakítása, vagy korábbi szokás változtatása, elhagyása. Ide sorolja a neves filozófus az ösztöntevékenységeket fegyelmező mértékletesség-erényeket és a főleg az indulatokat fegyelmező önmérséklet erényeket is. Szerzőnk azt állítja, hogy a fegyelmezési erények és a következő osztály, az ún. tiszteleterények közötti kapcsolatot az engedelmisség jelenti. Hiszen a fegyelmezési erények esetében is engednünk kell annak, hogy a helyes mérték szerint viselkedjünk, s higgyünk annak, aki a mérték tartására okos szigorával rászorít. Az engedelmisségnek ugyanakkor van egy magasabb rendű fajtája is, mely nemcsak fegyelmezésből, illetve önfegyelemből, hanem az engedelmisség alapjául szolgáló norma és normaadó iránti tiszteletből fakad. Míg az ún. fegyelmezési erények a bennük megvalósuló erkölcsi értéket még csak követik, addig a tisztelő erényekben ható tisztelet az erkölcsi értéket immár belsőleg, érzületileg is elismeri és bensőséges elismeréséből fakadóan követi. Míg a fegyelmezési erényeknél főleg erőt kellett kifejteni, amit a rászorítás is motivált, addig itt inkább készségesen áldozni kell, áldozatot hozni az immár tisztelt érték érvényre juttatásához. Az immár megtapasztalt érték belátása mozgatja az értéket most már áhító akaratot. Az erő itt már nem külső, hanem belső eredetű. Az erényt e szinten birtokló már azt is látja, hogy olykor kell a külső segítség (parancs, korrekció) az érték valódi érvényesítéséhez, mivel a belső erők olykor még nem elegendőek ehhez. Végül vannak az ún. szereteterények, melyek mintegy áthatják a tiszteleti és a fegyelmezési erényeket, mivel – szerzőnk szerint – a szeretet a

⁴ Vö. PROHÁSZKA, O., *Lelkivilágunk*, in PROHÁSZKA, O., *Kultúra és terror. A társadalmi kérdés* (Prohászka Ottokár összegyűjtött munkái XI, sajtó alá rendezte: Schütz Antal), Budapest 1928, 319 és 325.

⁵ Vö. HORVÁTH-SZABÓ, K., *Vallás és emberi magatartás*, Piliscsaba 2007, 46-53.

⁶ Vö. BRANDENSTEIN, B., *Bölcséleti alapvetés*, Budapest 1944, 382-390. és BRANDENSTEIN, B., *Etika*, Budapest 1938, 198-238.

személyes énközpont centrális és legteljesebb érzülete, amely betetőzi, és ugyanakkor egyesíti az akarat és az értelem tevékenységét is. Ebből adódóan a szeretet a legnagyobb mértékben előmozdító, fejlesztő, éltető, életet kisugárzó érzület. Ennek az érzületnek a legteljesebb kifejeződése a hősi odaadás, önátadás. Az erények a szeretetben igazi erőcentrumokká válnak, vagyis belülről adják a látást és az erőt a tevékenységhez; nem elveszik erőnket, hanem alkotóerővel töltenek meg és fel bennünket. Ha már ilyen szeretettel vagyunk embertársunk iránt, akkor a másik személyt a maga önállóságában, öncélúságában fogjuk fel és mintegy a maga személyes tökéletességének birtoklásába akarjuk segíteni.⁷

E törekvések, vagyis a fegyelmezés, önfegyelmezés, nevelés és önnevelés, illetve a fegyelmezési, tiszteleti és szeretet erények közti ozmózis és küzdelem – ne felejtjük el – életünk végéig tart, hiszen sok mindenben csak a fegyelmezettségig jutunk el, s messze maradunk az erénytől. Ám legalább eddig el kell jutnunk, mivel többnyire a kellő fegyelem hiánya okozza a legtöbb konfliktust az emberek között.

2.2. Az egyetem a hivatástudat fejlesztésének, vagyis az önképzésnek és az önnevelésnek iskolája

A teljes ember nevelése továbbá világnézeti kérdés is, hiszen ez egy út, mely elvezeti az embert élete céljához, értelméhez. Ám ehhez el kell helyeznünk az embert a világ egészében. S ez már nem pusztán szaktudományos, hanem inkább világnézeti, vallási kérdés. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy a nevelés sorsát mindig is az uralkodó, illetve az egyénben, társadalomban uralomra törő világnézetek döntik el.⁸ Ezért az ép világnézet szerint való nevelés vértel fel az embert azzal a látással és erővel, mely leleplezi azt, hogy „a tudomány igazsága mindig csonka, a művészet szépsége mindig árnyékos s az erkölcsi jellem mindig tökéletlen ezen a földön. A tudomány, amely a természet- és embervilág törvényeit feltárja, újra és újra eszközévé alacsonyodik az emberi önzésnek, vívmányait folytonosan az a veszedelem fenyegeti, hogy rosszra használják fel; a művészet mindegyre beletéved az érzékiség kultuszába s az erkölcsiség hatalmi érdekek és megalkuvás takarójává lesz. (...) Semmi sem alkalmasabb ennek az önmagunk legyőzésének és az önmagunkon túl való felülemelkedésnek a lélekben való megszületésére, mint a vallásos világszemlélet, amely egyetlen nagy egységben, az Isten valóságában együtt láttatja velünk mindazokat az értékeket, amelyeknek megvalósításáért él a tudatos és szabad ember e földön”.⁹

Az egyetemi oktatásnak tehát e kettős fegyelemben tartás a nagy feladata. Egyrészt a szakmai, másrészt a személyes életvezetés fegyelmét kell érvényesítenie. Az előbbit a jól felépített tanterv és azt leképező tankönyvek, valamint az ismeretek kellő elsajátíttatása jelzik, az utóbbit pedig a krisztusi életeszmény éltető erejének főleg az oktatók és a dolgozók részéről való megtapasztalása, vagyis katolikus egyetemünk élet- és értékrendje biztosítja.

Az egyetem nagy feladata végeredményben abban áll tehát, hogy hallgatóinkat el tudjuk-e vinni a legmagasabb értékek csúcspontjára,¹⁰ s ők hajlandók-e vállalni előbb fegyelmezéssel, később önfegyelmezéssel s végül önneveléssel ezt az erőltetett menetet. S ez a cél csakis a mester és tanítvány viszonylatban érhető el. A képzés és a nevelés, valamint az önképzésre, illetve önnevelésre inspiráló meghatározó személyiségek az egyetem oktatói, de különösen is az egyetem professzorai, vagyis azok, akik nemcsak tanítanak, hanem tanítványaik, tehát követőik is vannak, mert mesterek. A professzorok olyan emberek tehát, akik egy személyben kutatók, oktatók, iskolateremtő tudományszervezők, de mindenek előtt szemléletformáló nevelők. Ha meg akarjuk fogalmazni az eszményi professzor alakját, akkor a tudós képében

⁷ Vö. NOSZLOPI, L., *A szeretet. Etikai tanulmány*, Budapest 1932, 66.

⁸ Vö. HALASY-NAGY, J., *Világnézet és nevelés*, in *Protestáns Szemle* (1928) 545.

⁹ Uo. 551.

¹⁰ Ezek az értékek az anyagi javak, az esztétikum, az igazság, a jóság (etika) és az Abszolútum (a vallás értékei). Vö. MARCZELL, M., *A katolikus nevelés szelleme* (Szent István Könyvek 23.), Budapest 1925, 16-25.

látjuk azt megtestesülni; ugyanis ez a szó tükrözi leginkább a fentebbi négy személyiségjegyre harmonikus egységét.

3. Befejezés

Befejezésként álljon előttünk most egy olyan személyiség, aki megközelítette a tudósok e nemes eszményét. A filozófus Pauler Ákos személyiségrajzát idézem tanítványa, Somogyi József (és majd nem tanszéki utóda) megfogalmazásában: „Élete a tudósi élet igazi példaképe. Neki a tudomány nem hiúságok magaslatára volt, amelyen nagy tömegek csodálatában és hódolatában tetszelgünk magunknak, amelyről másokat lenézünk vagy letaszítunk, nem is nyereszkeskedő kalmárok árucarnoka, ahol jövedelmező üzleteket csinálhatunk. Ő a tudományt fenséges, misztikus szentélynek tekintette, ahol csak imádságos, tiszta lélekkel szabad forgolódnunk és ahonnan minden tisztátalan dolgot, minden profán érdeket száműznünk kell. És e magaslatos szentélynek igazán elhivatott, tisztalelkű papja volt Pauler Ákos. (...) Egész életét finom szerénység, nemes egyszerűség jellemzi. (...) A kitüntetés, a hatalmat sohasem kereste és semmi sem volt előtte visszatetszőbb, mint a hízelkedő bizantinizmus gerinctelen hajlongása, a haszonleső opportunizmus szolgálalkú tömjénezése. (...) Nagy szívjósággal és igazságossággal kezelt mindenkit és senkivel, tanítványjaival szemben sem feledkezett meg soha az előkelő, finom úri modorról. Nem volt benne semmi fölényes póz, sértő türelmetlenség, gögös elzárkózottság. Nem volt ugyan nagyon közlékeny, könnyen megközelíthető sem, de örömet kitüntette bizalmával és barátságával azokat, kikről megérezte, hogy fogékony lélekkel és önzetlen, tiszta érdeklődéssel közelednek feléje. És az ő bizalmas környezetében igen kedélyes, szellemes társalgó is tudott lenni. Bőven szórta bámulatos műveltségének pazar kincseit. A vele való társalgás mindig felemelő élmény volt. Tanári előadásait rendkívül gondos készültség, érdekesség, világos könnyedség és szuggesztív meggyőző hatás tették mindenkor vonzóvá. Távol állott azonban tőle, hogy tanítványaira a *verba iurare magistri* elvét, a mester meggyőzésének dogmatikus elfogadását kényszerítse. Nemes liberalizmussal tiszteletben tartott minden megokolt önálló véleményt és legkedvesebb tanítványaitól is nagylelkűen elnézte a komoly tudományos ellenvetéseket s a legnagyobb lelkiismeretességgel iparkodott a tudományok csodás szentélyébe minél mélyebbre vezetni tanítványait is, kik tőle elsősorban a legfontosabbat, a tudósi élet etikáját, a tudomány művelésének nagy, szent élethivatásként való felfogását tanulták meg. Végül ki kell emelnünk nemes emberi vonásai közül szinte évről-évre jobban elmélyedő, meggyőződéses, következetes vallásosságát. (...) A vallási hit szerinte a tudás mellett egyenrangú, sőt még alapvetőbb és hatalmasabb komponense lelki életünknek, mert sokkal közvetlenebbül vezet Isten felismerésére. A vallás – mint mondja – nem a primitív életnek egy múltó terméke, hanem a minden élet gyökere és koronája s az egyetlen igazi bölcsesség: hogy csak a hit és szeretet vezet el az örökkévalósághoz”.¹¹

Krisztus segítségével - képzéssel és önképzéssel, illetve neveléssel és önneveléssel a személyi és a hivatásbeli érettség eme magaslatára mi is (f)eljuthatunk, ha vállaljuk a hozzá vezető rögös, igencsak küzdelmes utat. Ha fontos is ma a mesterséges intelligencia fejlesztése, még fontosabb az emberi intelligencia, vagyis műveltség, a keresztény hit kibontakoztatása a lelkekben. Egy katolikus egyetem, mint a mienk, ez utóbbinak áll inkább a szolgálatában. Tudom, hogy e tekintetben sem mentünk még be az ígért földjére, nincs itt a Kánaán, ezért a pusztai vándorlás viszontagságos idejét éljük.

¹¹ Vö. SOMOGYI, J., *Pauler Ákos emlékezete*, in *A Cselekvés Iskolája* 2 (1933/1-2) 4-5.